

T i l b a g e i t i d e n

Guide til lokalhistorisk cykeltur på kryds og tværs af
den gamle Kongevej ved Øster Brønderslev

Denne cykelstursfolder er lavet efter en cykeltur sommeren 1999 arrangeret i samarbejde mellem Øster Brønderslev Menighedsråd og Øster Brønderslev Borgerforening.

Folderen blev udgivet foråret 2000 af Lokalhistorisk Arkiv med venlig bistand af Øster Brønderslev-Hallund Sparekasse, og den deles gratis ud i Sparekassen samt på Øster Brønderslev Bibliotek og i Lokalhistorisk Arkiv.

På den måde kan endnu flere få endnu større fornøjelse af en cykeltur i det smukke landskab omkring Øster Brønderslev.

God tur !

Per Drustrup Larsen

*Er der spørgsmål eller kommentarer til folderen så kontakt
Per Drustrup Larsen, Buurholtvej 47, Øster Brønderslev,
9700 Brønderslev (9881 1453 - eller via mail per@drustrup.dk*

Post 1 - Bålhøj og Danserhøj

Der er en klar sammenhæng emellem nutid og fortid og det vil kunne ses flere steder undervejs på turen.

Lige her overfor ligger Bålhøj, der i dag er bebygget på sydskråningen. Den har givet navn til kvarteret, og Borgerforeningen har bygget et flot udsigtstårn i 3 etager på toppen, så der er en fin udsigt deroppefra ud over dele af området. Der er bedst adgang til Bålhøj fra Elmevej ad stien lige vest for udstykningen, hvor et stkke afs tien går ad den gamle hulvej fra byen og til gårdene nordøst for byen.

Men mellem kirken og Bålhøj har der lidt bag ved plejehjemmet Elmehøj ligget en anden høj kaldet Danserhøj.

Post 2 - Kongsgården, Gl. Kongevej og en gammel skat

Gården, som ligger lige på hjørnet af Snabhedevej og Hallundvej, hedder Kongsgården i dag og har også heddet det i mange år, men hvorfor og hvor længe er ikke afklaret. At der skulle være tale om en egentlig Kongsgård fra vikingetiden er ret usikkert og om en konge har overnattet her, er der ikke overleveret noget om. Det er nok placeringen ved Gl.Kongevej, der har givet den sit navn.

Medvirkende har måske også været, at Kongsgården også tidligere har heddet 'Rigsstedet', (1) fordi der her var Kongelig Postuddelingssted, hvorfra posten fordeltes til området. Postvognen kørte ad Gl.Kongevej og holdt altså ind her ved denne korsvej, hvor Gl. Kongevej (hovedvejen) blev krydset af vejen mellem de to kirker. Fordi præsten kørte her mellem de to kirker i sognet blev denne vej også kaldt Præstevejen.

Det fortælles (1), at præsten holdt strengt på hviledagen. Enkelte af bønderne langs Præstevejen ville gerne pløje eller harve også om søndagen - snyde Vorherre, sagde man. Når de fik øje på præstens køretøj, spændte de deres heste fra og kørte i læ bag husene, indtil præsten var forbi.

Da jeg læste denne indberetning, hvor navnet 'Præstevejen' omtales, til Dansk Folkemindesamling, kom jeg i tanke om en mands erindringer, som Lokalthistorisk Arkivet havde fået nogle år tidligere. (2) Han fortæller :

Fader tjente hos Kristen Jensen Øster Brønderslev fra 1840 til 1849. I den tid var det at Forbuddet kom (mod at brænde Brændevin på gGrdene). Fader fortalte, at Kristen Jensen af Frygt for 'Brændevinskarlene' - Rettens Betjente - ikke turde beholde Brændevinstøjet. En Aften fulgtes Manden og Fader øster i Marken. Den ene bar 'Piben' og den anden 'Hatten' og begrov begge Dele i Jorden paa Gaardens Mark - den ene Del lidt syd for den anden Del lidt nord for Præstevejen. Det var et ret værdifuldt Brændevinstøj af kobber, og det ligger der den Dag i Dag, som det den Aften blev lagt der.

Netop for 1844 - altså den periode historien foregår i - har Lokalthistorisk Arkiv matrikelkort og matrikel, så efter at have fundet ud af, hvor præstevejen var, var det muligt at finde ud af, hvor Kristen Jensens mark var (selv gården lå i Øster Brønderslev by). Det er de to stykker mark, der ligger lige overfor hinanden, og som deles af Hallundvej lige øst for krydset her. En enkelt eftersøgning på marken med en metaldetektor gav kun mange stykker metal (dåser, kapsler o.l.) men arkivet prøver nok igen.

Den stiplede linie på kortet på midtersiderne viser ca. forløbet af denne Gl. Kongevej, der siden oldtiden - stenalderen og måske før - har været en af de få hovedfærdselsårer gennem Vendsyssel. På højdedraget op mod Bålhøj ligger en jernalderboplads, så det viser, at også oldtidens folk har været bosat langs Gl. Kongevej.

I dag er næsten alle spor af vejen forsvundet, men i Nibstrup Plantage hedder vejen det stadig, og linieføringen er også den samme gennem skoven som tidligere. Senere på cykelturen ser vi de få hundrede meter, der stadig er bevaret af denne gamle hovedvej, så historien om vejen følger der.

Post 3 - Hvilshøj Mark

Den stiplede linie - Gl. Kongevej - er som sagt også en gammel oldtidsvej. Den gik på den anden side af den række gravhøje, der kan ses et par stykker af mod syd oppe på højderyggen. Sammenhængen af oldtidsveje og gravhøje er ikke tilfældig. Vejene bandt landsbyerne sammen, og passerede derfor også forbi landsbyernes gravpladser.

Gravhøjene er de sikre spor på, at der har boet folk i området mange, mange år før os, og i Øster Brønderslev Sogn er der mange gravhøje i dag, men der har været rigtig mange flere.

Gravhøjene har i mange tilfælde navne, og den gruppe lige nord for Hvilshøj Mark hedder Hvilshøje.

Samme fortæller (2) som fortalte om brændevinstøjet har denne beretning:

Højene var den Gang for de flestes vedkommende velbevaret. Af 13 Gravhøje, som den gang fandtes paa Hvilshøj Mark var der kun 3 som var ødelagt af Gravning efter Sten, som blev anvendt til Syld ved Nybygning af Huse. Resten var i samme Stand, som de et Par Aarhundrede før var opført af de gamle Fædre. Naar Højene blev bevaret saalænge da mener jeg at det mere havde sin Aarsag i Overtro end i Pietet for de gamle Mindesmærker. thi den overtro, at Højene var befolket af Nisser eller Troldtøj havde været almindelig. Jeg husker enkelte af de gamle fortalte Historier af den slags, som de uden Tvivl troede på selv. Det var ikke tilraadelig at bortføre noget af en Høj eller at vende op og ned paa disse, thi dette kunde let faa ubehagelige Følger. I en af Højene boede nemlig en Dværg som var Smed fortalte der. En gammel Mand fortalte: Da jeg var en Gang i mine unge Dage var oppe i Marken at høste Korn og jeg kom lige ud for Højen med mine Skaar, og som jeg tog det sidste Hug af Skaaren blev der raabt med høj Røst et "Velkommen" saa det klang. Ville man tillade sig at betvivle dette blev den gamle vred, thi den Sag var 'rele nok'. Nu er der næppe en eneste Høj ubeskadiget tilbage takket være 'Oplysningen'.

Også utallige fund fra alle de forskellige epoker rundt omkring i sognet vidner om, at området har været beboet 'siden tidernes morgen'. Vendsysels eneste fund af et stenalderhus er lige nord for Øster Brønderslev, der er rundt omkring fundet bronzedolke, spydspidser, stenøkser og andre stenredskaber, 3600 ravperler fra stenalderen, guldringe, bronzesværd og på Kraghede er der nogle af de mest spændende gravfund i Danmark fra jernalderen (omkring år 0).

Nogle ejendomme i området Øster Brønderslev Hede har blomstrende og frodige navne og andre hedder noget med hede, og det er der en fornuftig forklaring på, som er en lang og god historie, men som jeg skal fortælle en anden gang - om hedens opdyrkning. At her overhovedet var hede og udpint jord kan muligvis henføres til f.eks. meget tidligere tiders landbrugsformer, der medførte udpining af jorden og flytning af bosted og landbrugsdrift til et nyt område.

Samme fortæller (2) som før fortæller også dette:
Jeg mindes som Dreng (født 1856) at naar jeg stod paa den østre Høj som laa paa min Faders Marker af Hvilshøj Marker og saa op over Ø. Brønderslev Hede var de kuns nogle faa grønne eller rettere gule Pletter iblandt, som var under Ploven. Resten var Hede..... Mens jeg var Hyrde boede der en gammel Mand i 'Hedehuset' som hed Hede Lars. Han fortalte, at da han kom til 'Hedehuset' var der ikke en Fure pløjet af den del af Hvilshøj Mark, som ligger nord for Højene. .. Nu er der næppe et Stykke Hede tilbage som er værd at dyrke, ja alt er praktisk talt taget med, men det var først da Mergelbanen fra Stubdrup kom først i dette Aarhundrede, at opdyrkningsarbejdet rigtig fik fart.

Post 4 - Hvilshøj

Byens navn kommer ifølge en overlevering fra, at et stort udyr aldrig set før, kom gennem landet og lagde sig til hvile der. Det er en noget usikker forklaring, men under alle omstændigheder er der sket noget med navngivningen af byen. Her øst for ligger Hvilshøj Mejeriby, der først opstod som by efter århundredskiftet omkring netop mejeriet. Før det var Hvilshøj navnet på den by, der i dag kaldes Gl. Hvilshøj, og som ligger på vejen mod Øster Brønderslev. Den vej har tidligere haft en lidt anden linieføring, men efter dannelsen af Mejeribyen blev vejen lagt om. At der også tidligere har boet folk her, vidner mange fund fra forskellige epoker om.

Ellers følger her i kort form historien om Gl. Kongevej, og træk i det følgende selv paralleller til historien om nutidens motorveje i det nordjyske.

Fra oldtiden har en af de vigtigste veje gennem Vendsyssel gået lige her, hvor der er 2-300 meter bevaret af denne gamle vej, som burde fredes. Vejen gik fra Nørresundby gennem Hammer Bakker over Lindholm Å ved Skarvad Bro, videre op over Kraghedens østligste del og over Ryå nede ved Jerslev Bro lige syd for Hvilshøj. Her i Hvilshøj drejede en sidevej af mod Hallund, Kjøskegård og Jerslev.

Vejene blev anlagt dels selvfølgelig som forbindelsesled mellem samfund af mennesker og dels under hensyntagen til landskabet, og her var netop vadestederne meget vigtige. I mange tilfælde var vadestederne også befæstede og også skueplads for slag. Vadesteder og broer var dengang vigtige at have kontrol over og vigtige at holde vedlige. En anden funktion var at forbinde de forskellige ting, hvor retslige og andre afgørelser blev truffet, og netop Jerslev Herreds tingsted og også den tilhørende helt nødvendige galgebakke, ligger ved Gl. Kongevej lige nord for Øster Brønderslev, men det er en helt anden historie.

Gl. Kongevej er et navn, vejen har fået sent i historien, og den har ikke kun været kongens hærvej, men en helt nødvendig hovedfærdsåre, det var en vigtig og fælles opgave at holde vedlige.

Gl. Kongevej, Adelsvejen eller Kongelig Majestæts Hærstræde, som den også er blevet kaldt, var kun en mindre landevej, idet der ingen hovedveje var nord for fjorden. Et andet ord for den type vej var alfarvej. Det var en besværlig vej at færdes på, og det foregik helst til hest, på gåben eller med med meget små vogne. Vejen var ikke bedre, end at et fuldt vognlæs på den vej kun var 2-3 tdr. korn eller 50 mursten.

Først fra slutningen af 1600-tallet blev vejene holdt vedlige efter en overordnet plan ved hjælp af ansvarlige personer - vejinspektører, vejmaster, herredsogeder, der skulle stå for arbejdet. Deres indsats bestod i at få folk udkommanderet om foråret efter såningen. Det hjalp kun lidt og arbejdet med vedligeholdelse af vejene blev ændret sidst i 1700-tallet efter mere præcise regler, hvor vejene blev ordnet i 3 klasser: hovedveje, mindre landeveje og biveje.

I 1825 ønskede Hjørring og Aalborg Amter, at der blev lavet en ny vej mellem Nørresundby og Hjørring - en hovedvej endda. Staten finansierede vejen, men anlægget trak ud. I 1832 blev vejen over Øster Brønderslev Enge anlagt, men i 1841 stod der i det satiriske blad Corsaren, bl.a. følgende om vejen mellem Øster Brønderslev og Hjørring:

Da den nye Vej var færdig, og man havde kørt lidt på den, ønskede man - forunderligt nok - igen at bruge den gamle Vej, men saa kunde man ikke engang faa den; thi en Del af den var brugt til den nye Vej.

Den nye Vej var nemlig så ufarbar; at Rebslager Larsen fra Hjørring klagede i Avisen over; at Vejen var så ufarbar; at han måtte køre uden om den, og så væltede han og brækkede sit ene Lårben.

Midt i 1800-tallet blev selv åløbet reguleret ved vejen og broen over åløbet forbedret, men først omkring 1853 blev den nye hovedvej chausseret - anlagt med mere fast belægning.

Lokalt har der gennem tiderne specielt været problemer med at komme over Lindholm Å ved Skarvad Bro - og Ryå ved Jerslev Bro. Begge steder er skriftlige kilder bevis på mange diskussioner og retsager om vedligeholdelse og ret til bl.a. bropenge. Jerslev Bro, som broen over Ryå også hedder i dag, blev indtil midten af 1700-tallet ejet af Kongen. Det var så stort et arbejde og problem at komme over de to vadesteder/broer, at der på nordsiden af begge passager var behov for bedesteder - kroer - for at hvile ud. Nord for Ryå var kroen på Hvilshøj Gård, og her har der ud over de almindelige rejsende også boet prominente personer. Således boede Kong Frederik III her i sommeren 1648 på sin hyldningsrejse på vej til Norge. Denne midtvendsysselske vej var åbenbart lidt bedre end den østvendsysselske, for også den norske statsholder, Gregers Krabbe, rejste denne vej og boede på kroen i 1652. Kroen ser ud til at være nedlagt først i 1700-tallet.

Den videre linieføring af den gamle vej vises på kortet som en stiptet linie, men længere nordpå går den gennem Nibstrup Plantage, krydser Vrangbæk ved Brønderslev og fortsætter til Hjørring og videre nordpå.

På vej herfra mod Øster Brønderslev kan man mod nord se flere gravhøje, og her ligger også en langdysse. Husk en anden gang at lægge vejen ned om Gl. Hvilshøj og se en velbevaret landsbystruktur samt et af de ældste huse i kommunen (måske det ældste), nemlig den flotte bindingsværksgård lige ved vejen ind til Gl. Hvilshøj.

Post 5 - Gjerndrup / Daalen

Også her er der flere historier at fortælle. Mellem ejerne af de to gårde Øster og Vester Gjerndrup har der tidligere (i 1800-tallet) været splid om at være størst, men store gårde har de begge været.

Et sagn fortæller om Mads Konge fra Øster Gjerndrup, at han var *'ved sin voldsomhed og uredelighed blevet rig på guld og sølv'*. Han gravede sine skatte ned i sandbanken nord for gården, men lagde gerne et par guld- og sølvmønter ude på vejen for at lokke forbigående til at samle dem op. Gjorde de det, lod Mads Konge dem straks hænge for tyveri i en galge han havde rejst på en banke ved vejen. En mand fra Øster Brønderslev gjorde engang Mads Konge meget vred over, at han ikke fik sin lyst til at hænge folk tilfredsstillet, for da manden paserede de udlagte mønter dængede han dem bare til med snavs. Det er Mads Konge, der især ved juletid spøger på Øster Gjerndrup. Sådan som der stod i julenummeret 1998 af Lokalbladet.

Ved sidste post ved Hvilshøjgård har der været en stor vindmølle, og Lokalhistorisk Arkiv har regnskaberne for både gårdens og møllens drift mange år tilbage. Også lige her har der været en stor vindmølle, og den skulle efter anvisninger på gamle kort have ligget på bakken lige nord for Øster Gjerndrup. På vej tilbage til Øster Brønderslev passerer vi endnu et sted hvor en stor vindmølles vinger har drejet, nemlig Smedegårds mølle, lå cirka der, hvor børnehaven Myretuen nu har placeret sin fiskekutter eller lige øst herfor.

Vejen, der nu hedder Hvilshøjvej, hed tidligere Møllevejen, fordi den førte ud til møllen ved Øster Gjerndrup - et navn den har haft helt op til begyndelsen af 1900-tallet. Om der også har været en vandmølle ved gården vides ikke med sikkerhed. En enkelt nyere kilde har tegnet placeringen af en vandmølle på sydsiden af den markvej, der går sydpå ud i engene lige ved Gjerndrupvej, og som når ud til Engvej næsten helt ude ved hovedvejen. Indtil ca. 1958 havde Hvilshøjvej en anden linieføring her i dette sving, idet den fulgte denne markvej 150-200 meter og så svingede mod øst for at ramme den nuværende linieføring.

Samme kilde fortæller, at navnene Troldborg, Troldjorden, Troldhuset, Troldkrattet og Troldbakken er knyttet til flere steder i dette område. Arealet lige øst for Hvilshøjvej blev kaldt Troldejorden, og et sted blev kaldt Troldborg. Han udfolder en teori om (eller fantasi som han selv kalder det), at der her vest for Hvilshøjvej på bakkerne hen mod Vester Gjerndrup har ligget en borg - Troldborg. Han har prøvegravet et par steder og fundet belæg for teorien gennem fund af skærver og jernholdige jordboller og gennem betragtning af landskabsformerne. Sandt er det, at navnet findes i et tingsvidne fra 1473, men hvor stedet lå er usikkert, og rigtigt er det, at der selv op i nyere tid har stået vand langt op i 'Daalen'.

Mere luftigt, men bestemt ikke mindre underholdende, bliver det, når han skriver som her:

Kigger man nærmere på det omkringliggende terræn ligger borgen på et meget centralt sted. Den dækker naturligt for al trafik sydfra, og der har sikkert været forbindelse fra Limfjorden til Troldborg. Helt utænkeligt er det vel ikke, at den har fået sit navn efter borgejeren, der sikkert har været en værre røver med en fortid som grum viking på Englands kyster.

Her mangler yderligere undersøgelser efter spor fra både vandmølle og vikingeborg, men det må vente til en anden gang.

Anvendte kilder fra Lokalhistorisk Arkiv

- (1) Indberetning til Dansk Folkemindesamling i 1935. Fortalt af husmand Chr. Drobak (født 1846) fra Øster Brønderslev Hede.
- (2) Optegnelser af gartner Anton Andreasen, Øster Brønderslev. Nedskrevet i 1915.

Desuden er andre udgivne kilder anvendt

Lokalhistorisk Arkiv for Øster Brønderslev-Hallund Sogne
ligger sammen med Biblioteket i underetagen af
plejehjemmet Elmehøj i Øster Brønderslev.

Det er åbent den første mandag i hver måned kl. 19-21 samt efter aftale.

